

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kresy/96363,Miejsca-Pamieci-o-Kresach-na-terenie-Ziemi-Lubuskiej.html>

Pomnik Nekropoli Kresowych w Świebodzinie. Fot. IPN

ARTYKUŁ

Miejsca Pamięci o Kresach na terenie Ziemi Lubuskiej

Autor: KRZYSZTOF MAZUR 07.11.2022

Ludność polska na Kresach została szczególnie ciężko doświadczona przez tragiczne wydarzenia II wojny światowej. Terror sowiecki i niemiecki, deportacje, zbrodnie ukraińskich nacjonalistów – wszystko to wiązało się dla wielu z ocalałych z koniecznością porzucenia swoich domów i poszukiwania nowego życia w pojałańskich granicach zniewolonej Polski.

Wielu mieszkańców województwa lubuskiego, których przodkowie pojawili się na tym terenie po 1945 roku, ma kresowe korzenie. Wyjazd do nieznanego sobie miejsca często poprzedzony był tragicznymi wydarzeniami, takimi jak deportacje, terror NKWD czy zbrodnie popełnione przez ukraińskich nacjonalistów. Stąd nadal w wielu miejscowościach Ziemi Lubuskiej pielęgnowana jest pamięć o dziedzictwie Kresów oraz tragedii ich mieszkańców, zapoczątkowanej agresją sowiecką 17 września 1939 roku.

Ślady pamięci w Zielonej Górze

Wyjątkowym miejscem pamięci o Kresach jest Skwer Kresowy w Zielonej Górze-Łężycy, położony przy kościele pw. Matki Boskiej Fatimskiej. Od 2009 r. znajduje się na jego terenie pomnik poświęcony Polakom pomordowanym przez ukraińskich nacjonalistów. Za jego powstanie odpowiedzialny był Komitet Budowy w Łężycy Pomnika Upamiętniającego Ofiary Ludobójstwa Dokonanego na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej, na czele którego stanął Czesław Laska. Na samym początku składał się on z czterech kamiennych płyt, na których były m.in. nazwiska ofiar – mieszkańców Gniłowodów i okolic (dawny powiat podhajecki – województwo tarnopolskie). Byli to członkowie rodzin tych, którzy po 1945 r. przybyli do wtedy jeszcze podzielonogórskiej Łężycy.

Z czasem teren wokół pomnika został uporządkowany i doszły kolejne płyty. Pojawił się również wagon kolejowy, przypominający o tułaczce mieszkańców Kresów. W 2018 r., na kolejnej płycie, pojawiła się tablica upamiętniająca Węgrów, którzy pomagali Polakom w walce z oddziałami ukraińskich nacjonalistów. Przed monumentem ułożony jest z kostki brukowej kontur przedwojennej granicy Polski wraz z tabliczkami z nazwami największych miast. Od kilku już lat Skwer Katyński jest jednym z najważniejszych miejsc spotkań żyjących jeszcze kresowian oraz ich potomków w południowej części województwa lubuskiego. Przy organizowanych tam uroczystościach, na zaproszenie organizatorów, udział bierze zawsze przedstawiciel poznańskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej.

Skwer Kresowy w Zielonej Górze-

Łężycy. Fot. IPN

Skwer Kresowy w Zielonej Górze-

Łężycy. Fot. IPN

Na cmentarzu komunalnym przy ul. Wrocławskiej znajduje się wyjątkowe upamiętnienie tragedii obywateli II Rzeczypospolitej – Golgota Wschodu. Już w 1991 r. nieopodal pojawił się 15-metrowy żelazny krzyż, który powstał w jednym z zielonogórskich zakładów. Z czasem wokół niego stawiano kamienie i tablice upamiętniające m.in. powstańców wielkopolskich, żołnierzy Armii Krajowej, mieszkańców Wileńszczyzny i Ziemi Lwowskiej czy też ofiary niemieckich obozów koncentracyjnych. Cały ten teren potocznie określany jest „Zielonogórską Golgotą”. Tam też w 1996 r. ustanowiony został głaz z tablicą poświęconą Sybirakom. Natomiast uroczyste odsłonięcie Golgoty Wschodu nastąpiło 17 września 2000 r. W wydarzeniu brali udział m.in. duchowni katolicki, ewangelicki i prawosławni. Monument składa się z ułożonych głazów, które nawiązują do Drogi Krzyżowej. Na poszczególnych kamieniach wypisano miejsca zsyłek ludności cywilnej i mordów na polskich jeńcach wojennych. Na szczycie wbity został drewniany krzyż z napisem Golgota Polski. W tle są również symbole innych wyznań – prawosławny krzyż, żydowska macewa oraz tatarski kurhan z półksiężycem.

8 lat później na „Zielonogórskiej Golgotcie” pojawił się kolejny głaz związany z deportacjami obywateli II Rzeczypospolitej i poświęcony Matkom Sybiraczkom.

„Zielonogórska Gulgota”. Fot.

IPN

Upamiętnienie   **na**
„Zielonogórskiej Gulgocie”. Fot.

IPN

Przy placu Kolejarsza, w pobliżu dworca kolejowego Zielona Góra Główna, znajduje się pomnik Matki Sybiraczki. Upamiętnienie przedstawia kobietę z dwojgiem dzieci, która wróciła z „niehumanitarnej ziemi”. Uroczyste odsłonięcie rzeźby nastąpiło w 71. rocznicę agresji sowieckiej na Polskę, czyli 17 września 2010 roku. O jej powstanie przez wiele lat zabiegał Związek Sybiraków – Oddział w Zielonej Górze. Obok pomnika znajduje się również tablica z informacjami o tym, czym były deportacje oraz do których miejsc na terenie ZSRS trafiali represjonowani obywatele II RP. Według założeń inicjatorów miejsce ma przypominać zarówno o tragedii, jak i niezwykłym bohaterstwie oraz poświęceniu matek, które za wszelką cenę starały się ratować swoje dzieci w skrajnie niesprzyjających warunkach.

Pomnik Matki Sybiraczki w Zielonej Górze. Fot. IPN

Tablica informacyjna przy pomniku Matki Sybiraczki w Zielonej Górze. Fot. IPN

Upamiętnienia w Nowej Soli i Żarach

Od 2001 r. przy zbiegu ulic Piłsudskiego i Drzewnej w Nowej Soli istnieje Skwer Sybiraków. Było to możliwe dzięki zaangażowaniu działającego w tym mieście Koła nr 1 Związku Sybiraków. Rok później, 21 czerwca 2002 r., w centralnym miejscu skweru ustanowiono monument upamiętniający deportację obywateli II Rzeczypospolitej w głąb ZSRS.

Sam pomnik ma formę głazu, na szczycie którego jest symbol Związku Sybiraków i napis „W hołdzie Zesłańcom. Sybiracy. Nowa Sól 2002”. Na cokole z kamiennych kostek ułożony został fragment torów kolejowych z wypisanymi na belkach latami deportacji. Od wielu lat właśnie w tym miejscu odbywają się uroczystości – zarówno upamiętniające deportacje, jak i rocznicę agresji sowieckiej na Polskę z 17 września 1939 r.

Skwer Sybiraków w Nowej Soli.

Fot. IPN

Skwer Sybiraków w Nowej Soli.

Fot. IPN

Również w Nowej Soli, przed kościołem św. Józefa Rzemieślnika, znajduje się pomnik ofiar ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1939-1947, odsłonięty w 2013 roku.

**Pomnik ofiar ludobójstwa
dokonanego przez nacjonalistów
ukraińskich w latach 1939-1947.**

Fot. IPN

W Żarach znajduje się kilka miejsc, które upamięniają Kresy oraz tragiczne losy Polaków z tamtych terenów. Wśród nich są te przypominające o ludobójstwie dokonanym przez ukraińskich nacjonalistów. Ich inicjatorami były lokalne stowarzyszenia, które kultywują pamięć o dziedzictwie Kresów, takie jak: Kresowe Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze im. Orłąt Lwowskich, Stowarzyszenie Upamiętnienia Ofiar Zbrodni Ukraińskich Nacjonalistów czy Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich.

O tragedii Polaków na terenach południowo-wschodnich II RP przypomina m.in. Pomnik Polskich Ofiar Ukraińskiego Ludobójstwa 1939-1947. Jest on częścią Pomnika Żołnierza Polskiego z Kresów i znajduje się przy kościele parafialnym pw. św. Józefa.

**Pomnik Polskich Ofiar
Ukraińskiego Ludobójstwa**

1939-1947. Fot. IPN

Pomnik Żołnierza Polskiego z Kresów przy kościele parafialnym pw. św. Józefa w Żarach. Fot. IPN

Kolejnym upamiętnieniem jest tablica pamięci pomordowanych oraz dąb posadzony ku czci Zygmunta Jana Rumla – przedstawiciela ruchu ludowego i żołnierza kampanii z 1939 r. oraz uczestnika konspiracji w szeregach Batalionów Chłopskich. Ten świetnie zapowiadający się poeta został zamordowany w lipcu 1943 r. przez ukraińskich nacjonalistów podczas misji, która miała polegać na prowadzeniu rozmów z lokalnymi strukturami Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA). Tablica wraz z dębem od 2013 r. znajduje się w Alei Pamięci Narodowej przy ul. Szymanowskiego.

Tablica pamięci pomordowanych

oraz dąb posadzony ku czci
Zygmunta Jana Rumla w Alei
Pamięci Narodowej przy ul.
Szymanowskiego w Żarach. Fot.
IPN

Na ul. Podwale zlokalizowana jest tablica przypominająca natomiast bohaterskich Ukraińców, którzy ryzykując życiem swoim oraz najbliższych, postanowili pomagać osobom zagrożonym represjami ze strony ukraińskich nacjonalistów, czyli Polakom, Żydom, Ormianom, Węgrom, Czechom, Słowakom oraz Cyganom. Tablica ta została odsłonięta w 2015 r.

**Tablica upamiętniająca
Ukraińców niosących pomoc
represjonowanym. Fot. IPN**

**Tablica upamiętniająca
Ukraińców niosących pomoc**

represjonowanym. Fot. IPN

W 2016 r. poświęcono natomiast „Krzyż Wołyński” na cmentarzu komunalnym w Żarach. Od tego momentu jest to główne miejsce obchodów rocznicy tzw. „krwawej niedzieli” z 11 lipca 1943 r. na Wołyniu.

„Krzyż Wołyński” na cmentarzu
komunalnym w Żarach. Fot. IPN

Pamięci ofiar Sybiru

Pomnik upamiętniający polskich obywateli deportowanych z Kresów Wschodnich w głąb ZSRS na cmentarzu komunalnym w Krośnie Odrzańskim powstał z inicjatywy działającego w tym mieście Koła nr 5 Związku Sybiraków (Oddział Związku Sybiraków w Zielonej Górze). Uroczyste odsłonięcie nastąpiło w kwietniu 1999 r. Sam pomnik ma formę głazu, na którym umieszczona została tablica. Co roku, w tym właśnie miejscu, wciąż jeszcze żyjący Sybiracy, ich potomkowie oraz przedstawiciele władz samorządowych spotykają się, by oddać hołd represjonowanym przez sowieckiego okupanta.

Pomnik upamiętniający polskich obywateli deportowanych z Kresów Wschodnich. Fot. IPN

Warto przy tym dodać, że w Krośnie Odrzańskim istnieje również rondo im. Zesłańców Sybiru, które położone jest na skrzyżowaniu drogi krajowej nr 29 i drogi wojewódzkiej nr 276. Oficjalne uroczystości z okazji nadania imienia miały miejsce 17 września 2018 roku, kiedy to na rondzie odsłonięto tablicę z nazwą. W Krośnie Odrzańskim, przy Kole nr 5 Związku Sybiraków, działa również od tego samego roku Klub Wnuków Sybiraków.

W miejscach ostatniego spoczynku

Na cmentarzu komunalnym w Świebodzinie znajduje się Pomnik Nekropoli Kresowych. Powstanie monumentu związane jest z działaniami Świebodzińskiego Związku Kresowian. Jego działacze podjęli decyzję o budowie takiego miejsca pamięci już w marcu 2003 r. Pomysł spotkał się z gorącym odzewem lokalnej społeczności oraz władz. Odpowiednie prace na cmentarzu komunalnym ruszyły w kolejnym roku i tak 1 listopada 2004 r. przy pomniku odbyła się uroczystość poświęcenia krzyży oraz wmurowania aktu erekcyjnego.

W następnych latach na monumencie zaczęły pojawiać się nowe tablice, na których były wypisane cmentarze, gdzie pochowani są przodkowie mieszkańców Świebodzina oraz miejsca mordów na obywatelach polskich. Obecnie jest to 400 miejscowości z całego świata. Uroczyste odsłonięcie Pomnika Nekropoli Kresowych nastąpiło 1 listopada 2006 r. Krzyże, które znajdują się na monumencie, przypominają te z wileńskiej Góry Trzykrzyskiej. Był to pomysł ówczesnego prezesa Świebodzińskiego Związku Kresowian - Ludwika Zalewskiego. Wewnątrz pomnika znajduje się również tablica, która upamiętnia pomordowanych przez ukraińskich nacjonalistów.

Pomnik Nekropoli Kresowych w Świebodzinie. Fot. IPN

Pomnik Nekropoli Kresowych w Świebodzinie. Fot. IPN

Wiele miejsc pamięci o Kresach i tragedii ich mieszkańców na Ziemi Lubuskiej znajduje się na cmentarzach. Tak jest m.in. w Jasieniu, gdzie w 2017 r. odsłonięty został pomnik Zesłańców Sybiru. Jednym z inicjatorów powstania pomnika był burmistrz Jasienia Andrzej Kamyszek. Monument składa się z torów, symbolizujących wywózki, krzyża ustanowionego z szyn i oplątanego drutem kolczastym oraz dwóch tablic. Jedna pochodzi z 2008 r., poświęcona została deportowanym. Druga natomiast, odsłonięta dwa lata później, upamiętnia Matki-Sybiraczki. Obie tablice wcześniej znajdowały się w innym miejscu, ale po powstaniu pomnika podjęto decyzję o ich przeniesieniu. Obecnie w tym miejscu odbywają się uroczystości patriotyczne, w których udział biorą mieszkańcy, przedstawiciele lokalnych władz i członkowie Koła Związku Sybiraków w Jasieniu.

**Pomnik Zesłańców Sybiru w
Jasieni. Fot. IPN**

Pomnik Pamięci Narodowej przy al. Niepodległości w Lubsku odnosi się m.in. do tragedii mieszkańców Kresów. Powstanie pomnika związane jest z pojawieniem się w tym miejscu głazu z tablicą poświęconą ofiarom sowieckiego totalitaryzmu. Jej odsłonięcie nastąpiło w 1995 r. z inicjatywy Związku Sybiraków, którego działacze w ten sposób chcieli przypomnieć o 55. rocznicy pierwszej masowej deportacji obywateli polskich w głąb ZSRS z 10 lutego 1940 r. Druga tablica, na kolejnym głazie, ustanowiona została w 2008 roku i dotyczyła żołnierzy Wojska Polskiego walczących na wszystkich frontach w latach 1939-1945.

W kolejnym roku dodano jeszcze dwie: z przypomnieniem o ofiarach niemieckich zbrodni oraz z napisem:

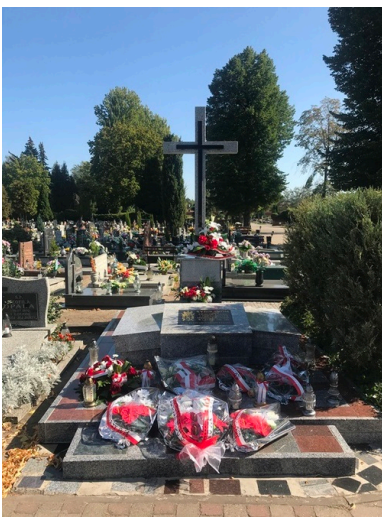
„Chwała twórcom myśli i walki o niepodległość Polski”.

Oprócz tego, w związku z przypadającą 100. rocznicą odzyskania niepodległości, odsłonięty został monument w kształcie nałożonych na siebie granic II Rzeczypospolitej i współczesnego państwa polskiego, który wyraźnie odnosi się do ziem II Rzeczypospolitej utraconych po 1945 r.

**Pomnik Pamięci Narodowej przy
al. Niepodległości w Lubsku. Fot.
Dominika Rechul**

Inicjatorami powstania Krzyża Sybiraków na cmentarzu komunalnym w Żaganiu byli przedstawiciele Koła nr 9 Związku Sybiraków w Żaganiu. Uroczyste odsłonięcie miało miejsce w 1997 roku. We wrześniu 2019 roku podjęta została decyzja o usunięciu krzyża z uwagi na stale pogarszający się stan techniczny.

**Krzyż Sybiraków na cmentarzu
komunalnym w Żaganiu. Fot. IPN**

Członkowie Koła Związku Sybiraków, z prezes Marią Jastrzębską na czele, natychmiast rozpoczęli starania o ustanowienie w tym samym miejscu granitowego krzyża, co ostatecznie nastąpiło w rocznicę sowieckiej agresji na Polskę i zarazem w Dzień Sybiraka, czyli 17 września 2020 r. W uroczystości udział wzięli przedstawiciele władz państwowych i samorządowych, uczniowie miejscowych szkół oraz osoby związane z Kołem nr 9 Związku Sybiraków. Krzyż został poświęcony przez proboszcza parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, księdza kanonika Władysława Tasióra. Podczas wydarzenia podkreślono zasługi Marii Jastrzębskiej, która zmarła w styczniu 2020 roku.

COFNIJ SIĘ